PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
RESEARCH PAPERS OF WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS 2019, vol. 63, nr 3

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

Piotr Urbanek
Uniwersytet Łódzki
e-mail: piotr.urbanek@uni.lodz.pl
ORCID: 0000-0002-4480-5375

DOSKONAŁOŚĆ AKADEMICKA – JAK MIERZYĆ DOKONANIA UNIWERSYTETU?

ACADEMIC EXCELLENCE – HOW TO MEASURE UNIVERSITY PERFORMANCE?

DOI: 10.15611/pn.2019.3.08
JEL Classification: I20, I21, I23

Streszczenie: Dążenie do osiągania doskonałości akademickiej jest uznawane za najważniejszy cel stojący przed uniwersytetami. Wielowymiarowość i kompleksowość procesów zachodzących w instytucjach akademickich powoduje, że każda operacjonalizacja tej koncepcji, każda użyta do tego celu metodologia budzi szereg kontrowersji. W artykule została podjęta próba wskazania teoretycznych perspektyw służących do oceny dokonań uczelni publicznych. Oprócz podejść, które mają zastosowanie w jednostkach komercyjnych, pokazujących skuteczność i efektywność techniczną organizacji, zaprezentowane zostały również dwie perspektywy specyficzne dla kontekstu instytucjonalnego jednostek sektora szkolnictwa wyższego, którymi są efektywność zasobowa i efektywność instytucjonalna. Nie można jednoznacznie przesądzić, która z tych perspektyw jest właściwa, ale każda z nich może wnieść wartość dodaną w dyskusjach na temat warunków, które powinny spełniać efektywne struktury instytucjonalne odpowiedzialne za zarządzanie uniwersytetem.

Słowa kluczowe: doskonałość akademicka, dokonania uniwersytetu, skuteczność, efektywność.

Summary: Academic excellence is considered as the most important goal of universities. The multidimensionality and complexity of the processes taking place in academic institutions cause that each operationalization of this concept, each methodology used for this purpose raises a number of controversies. The article attempts to indicate theoretical perspectives for assessing the university's performance. In addition to the approaches that can be applied to commercial entities showing the effectiveness and technical efficiency of the organization, two perspectives specific to the institutional context of the higher education sector are presented, which are performance as resource acquisition and the institutional rationality. It is not possible to determine which of these perspectives is appropriate, but each of them can contribute to discussions about the requirements for the effective institutional structures responsible for managing the university.

Keywords: academic excellence, university performance, effectiveness, efficiency.

1. Wstęp

Panuje zgodność co do najważniejszego celu uniwersytetów, którym jest dążenie do osiągania „doskonałości akademickiej" (*academic, university excellence*). Pojęcie to kryje w sobie treści odpowiadające koncepcji „efektywności" dla jednostek komercyjnych, która często jest traktowana jako synonim pozytywnej oceny procesów zachodzących w organizacjach i ich wyników. Zarazem pojęcie to ma węższą konotację odnoszącą się do zasad alokacji zasobów. Użycie go w kontekście akademickim rodzi dodatkowe wątpliwości. Wynika to ze swoistego konserwatyzmu terminologicznego, prowadzącego do sceptycyzmu, jeśli chodzi o stosowanie pojęć *stricte* biznesowych przy opisie procesów zachodzących w instytucjach akademickich. W tym kontekście termin „efektywny uniwersytet" nie mieści się w hermetycznym akademickim słowniku pojęciowym i należałoby poszukać innego pojęcia, które mogłoby zostać użyte na potrzeby oceny działalności uczelni.

Wracając do pojęcia „doskonałość", należy stwierdzić, że jest ono powszechnie używane w dyskusjach na temat jakości i wyników procesów zachodzących w instytucjach akademickich. Zarazem brakuje jego jednoznacznej definicji. Jak pisze Merton [1973, s. 422]: „wielu z nas jest przekonanych, co rozumiemy przez doskonałość i wolelibyśmy nie być proszonymi o wyjaśnienie". W intuicyjnym rozumieniu „doskonałość" może być traktowana jako „poczucie sformalizowanej (wysokiej) oceny jakości" [Paradeise, Thoenig 2013, s. 194]. Przyjęcie takiej interpretacji daje możliwość powiązania koncepcji „doskonałości akademickiej" z „dokonaniami uniwersytetu" (*university performance*). Pojęcie „dokonań" oznacza „[…] szeroko rozumiane osiągnięcia, a nie tylko wąsko ujmowane wyniki finansowe" [Nowak (red.) 2012, s. 7]. Dokonania mogą być wyrażone w kategoriach zarówno ilościowych, jak i jakościowych. System pomiaru dokonań umożliwia ocenę osiągnięć we wszystkich najważniejszych obszarach aktywności organizacji oraz okresową ocenę jej strategicznych kierunków działalności. Doskonałość akademicka może być zatem oceniana z perspektywy różnego rodzaju mierników dokonań (*performance indicators*).

Wielowymiarowość i kompleksowość procesów zachodzących w uniwersytetach wymaga wielowymiarowego spojrzenia na problem oceny ich działalności. Istnieje wiele metod służących do pomiaru dokonań uczelni. W artykule zostały przedstawione różne perspektywy wykorzystywane do tego celu. Oprócz podejść, które mają zastosowanie w jednostkach komercyjnych, pokazujących skuteczność i efektywność techniczną organizacji, zaprezentowane zostały również dwie perspektywy specyficzne dla jednostek sektora szkolnictwa wyższego, którymi są efektywność zasobowa i efektywność instytucyjna. Użytą metodą badawczą jest krytyczna analiza piśmiennictwa.

2. Perspektywy pomiaru dokonań uniwersytetu

W jaki sposób zmierzyć coś tak niemierzalnego, jak doskonałość akademicka? Skoro uniwersytet jest instytucją kształcącą studentów i prowadzącą badania naukowe, punktem wyjścia w próbach oceny dokonań tych instytucji powinno być określenie, jak dobrze te dwie kluczowe misje są wypełniane. „Doskonały uniwersytet" to taka uczelnia, w której nauczyciele akademiccy prowadzą działalność dydaktyczną spełniającą najwyższe standardy kształcenia na poziomie akademickim, a naukowcy tworzą oryginalne odkrycia naukowe. Spoiwem łączącym dwa obszary działalności akademickiej jest najważniejszy „produkt", który w nich powstaje – wiedza. Ocena jakości procesów zachodzących w środowisku akademickim jest niezwykle złożona ze względu na naturę wiedzy cechującej się ogromną zmiennością i nieprzewidywalnością. Jak pisze Morawski: „efektywność systemów kształcenia, jakimi są instytucje akademickie, jest trudna do oceny – przede wszystkim ze względu na charakter tworzywa (wiedzy), które jest w nich przetwarzane" [Morawski 1999, s. 136]. Decyduje to o problemie z operacjonalizacją koncepcji doskonałości akademickiej. Ocena dokonań uczelni wymaga obiektywnej parametryzacji, a to ze względu na kompleksowość procesów akademickich nastręcza wielu problemów i każda użyta do tego celu metodologia budzi szereg kontrowersji. W rezultacie to decyzja dotycząca wyboru zestawu wskaźników służących do takich ocen determinuje definicję „doskonałości". Nawiązuje to do paradoksu sformułowanego przez Altbacha [2004, s. 4]: „[…] każdy chce światowej klasy uniwersytetu. Każde państwo czuje, że nie może obejść się bez niego. Problem polega na tym, że nikt nie wie, co to jest uniwersytet światowej klasy i jak go zdobyć".

Punktem wyjścia do prezentacji różnych wymiarów doskonałości akademickiej może być przedstawiony na rys. 1 model pokazujący „organizacyjne składniki". W modelu tym działalność uniwersytetów jest postrzegana jako proces, w którym nakłady wejściowe są przekształcane w wyniki, „produkty i usługi intelektualne" [Morawski 1999, s. 136], a te z kolei przekładają się na długofalowe efekty społeczno-gospodarcze. Proces ten powinien być monitorowany, rzeczywiście osiągane wyniki powinny być konfrontowane z planowanymi, a w sytuacji występowania znaczących różnic należy podejmować działania korygujące. W modelu występują cztery elementy, które muszą być brane pod uwagę przy podejmowaniu prób oceny dokonań uczelni: nakłady, procesy, wyniki i efekty. Jeśli chodzi o interpretację dwóch pierwszych elementów – nakładów i procesów – nie budzi większych kontrowersji i odwołując się do ugruntowanych w literaturze ujęć, nakłady można opisać jako zasoby wytwórcze zużywane w organizacjach, procesy zaś to działania, które prowadzą do przekształcania nakładów w wyniki działalności.

Nieco szerszego komentarza wymaga rozróżnienie dwóch następnych elementów: wyników (*outputs*) i efektów (*outcomes*). Jest to szczególnie istotne dla organi-

zacji sektora publicznego, którymi są uniwersytety[1]. W przypadku dóbr dostarczanych przez uczelnie społeczeństwo oczekuje nie tylko ich dostępności na rynku, ale również efektów, jakie mogą być związane z ich produkcją i konsumpcją. Twierdzenie to może być punktem wyjścia do wyróżnienia dwóch podejść pokazujących, w jaki sposób konsumenci postrzegają dobra dostarczane przez instytucje sektora publicznego, określanych terminami *D-output* i *C-output* [Bradford i in. 1969, s. 186, 187]. *D-output* odnosi się do dóbr i usług – rzeczowego strumienia wyjścia z procesów zachodzących w organizacji. W przypadku wyższych uczelni mogą to być absolwenci studiów, publikacje i odkrycia naukowe, patenty itp. W prezentowanym modelu jest to wyrażone za pomocą koncepcji „wyniki" (*output*). *C-output* określa z kolei, jakie będzie rzeczywiste oddziaływanie tych dóbr i usług na korzyści osiągane przez społeczeństwo. Kompetencje nabywane przez studentów, odkrycia naukowe powinny przełożyć się na wyższą produktywność i zatrudnienie, innowacyjność gospodarki, wzrost gospodarczy. W ujęciu modelowym będzie to określone za pomocą terminu „efekty" (*outcome*), który należy rozumieć jako „zmiany stanu środowiska zewnętrznego wynikające z działalności organizacji" [Alach 2017, s. 62].

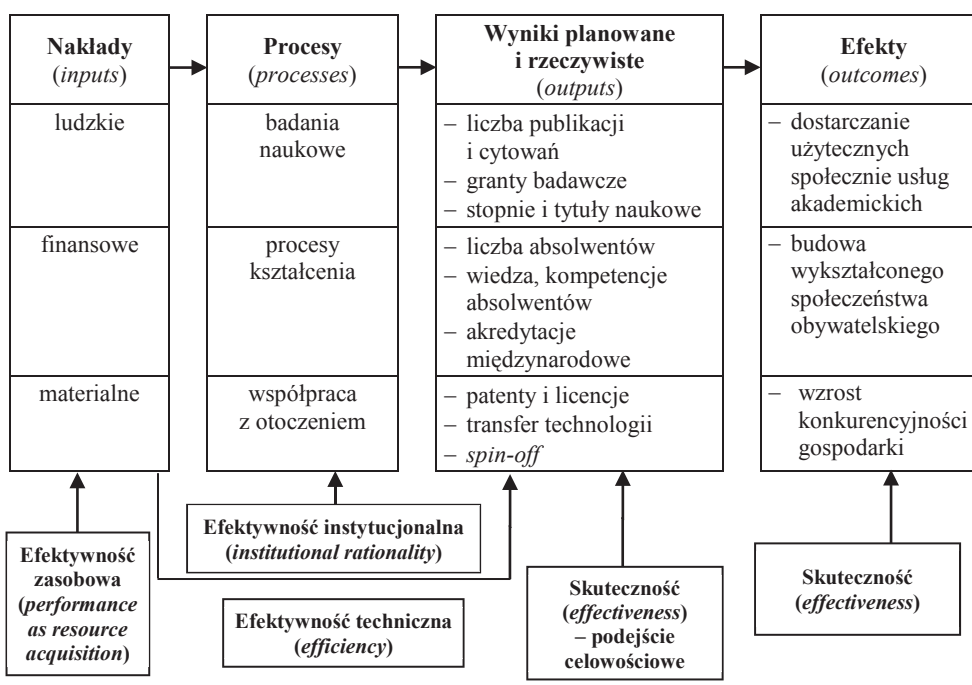

Rys. 1. Doskonałość akademicka – perspektywy pomiaru dokonań uniwersytetów

Źródło: opracowanie własne.

[1] Rozważania prowadzone w artykule odnoszą się tylko do uczelni publicznych.

Na podstawie modelu mogą być zaprezentowane cztery alternatywne podejścia wykorzystywane do definiowania różnych perspektyw służących do oceny dokonań uniwersytetów, składających się na doskonałość akademicką. Dwie pierwsze odwołują się do metod wykorzystywanych również dla jednostek komercyjnych, którymi są skuteczność (*effectiveness*) oraz efektywność (*efficiency*). Dodatkowo można wskazać dwie perspektywy nawiązujące do kontekstu instytucjonalnego cechującego środowisko akademickie, którymi są efektywność zasobowa oraz efektywność (racjonalność) instytucjonalna.

3. Skuteczność

Implementacja koncepcji skuteczności (*effectiveness*) do oceny dokonań uniwersytetów przybiera różną formę. Najczęściej można spotykać dwa podejścia. Zgodnie z pierwszym z nich, tzw. ujęciem celowościowym, skuteczność jest traktowana jako relacja rzeczywistych do planowanych wyników lub zgodność rezultatów działania z zamierzonym celem [Sarricco 2010, s. 149]. W tym ujęciu skuteczność uczelni jest rozumiana jako „zdolność do realizacji założonych celów, co jest równoznaczne z pomiarem stopnia realizacji wskaźników przyjętych za standardowe lub benchmarków" [Leja 2003, s. 19]. Takie podejście wymaga oceny stopnia realizacji przyjętych celów działalności, czyli relacji stanu faktycznego do pewnego wzorca, normatywu lub standardu. W praktyce może prowadzić do wystąpienia problemów związanych z koniecznością kwantyfikacji wszystkich celów oraz dokonaniem obiektywnego pomiaru rzeczywiście osiąganych rezultatów. Przykładem narzędzia zarządzania uczelniami, które nawiązuje do ujęcia celowościowego, jest Zrównoważona Karta Wyników. Narzędzie to umożliwia, z jednej strony, ustalanie priorytetów planistycznych, celów strategicznych i operacyjnych uczelni, z drugiej – poprzez procedury monitoringu planów i budżetów – pokazuje zakres realizacji zadań planistycznych.

W alternatywnym podejściu ocena skuteczności funkcjonowania uczelni jest prowadzona z perspektywy relacji występujących pomiędzy wynikami (*outputs*) osiąganymi przez instytucje akademickie a ich efektami (*outcomes*) ogólnogospodarczymi, społecznymi, kulturowymi i in. [Liu i in. 2010, s. 306; Wolszczak-Derlacz 2013, s. 28]. Efekty procesów zachodzących w uczelniach powinny być zgodne o oczekiwaniami społeczeństwa, a także różnych grup interesariuszy związanych z ich funkcjonowaniem. Nawiązuje to bezpośrednio do koncepcji społecznej odpowiedzialności uczelni lub ich rozliczalności wobec społeczeństwa (*accountability*).

Przyjęcie tej drugiej perspektywy oceny dokonań uniwersytetów również budzi wiele wątpliwości metodologicznych, co wynika z wielowymiarowości koncepcji społecznej odpowiedzialności uczelni. Efekty społeczno-gospodarcze procesów zachodzących w uniwersytetach można wyrazić na dwa sposoby. Pierwszy z nich ma charakter jakościowy i bezpośrednio odwołuje się do szczególnej roli, jaką odgrywają te instytucje w gospodarce. Poprzez procesy kształcenia i badania naukowe

uniwersytety są źródłem wiedzy i współdziałania dla dobra publicznego, świadczą społecznie użyteczne usługi służące rozwojowi gospodarczemu i kreowaniu stabilnych fundamentów dobrobytu ekonomicznego społeczeństw. Takie sformułowanie zadań stojących przed uczelniami utrudnia dokonanie ich kwantyfikacji, a tym samym ocenę związków występujących między stopniem realizacji tych zadań a wynikami procesów zachodzących w instytucjach akademickich. Druga grupa efektów nawiązuje do celów makroekonomicznych, stojących przed każdą gospodarką narodową. Wśród nich można wymienić wzrost produktywności, kreację miejsc pracy, wzrost dochodu narodowego, poprawę innowacyjności i konkurencyjności gospodarki i in. Przyjęcie takiego podejścia umożliwia kwantyfikację celów, ale zarazem powoduje, że bardzo trudne jest uchwycenie bezpośredniego związku przyczynowo-skutkowego między wynikami procesów akademickich a ich skutkami społeczno-gospodarczymi. Te ostatnie są determinowane również przez zjawiska występujące poza systemem szkolnictwa wyższego (czynniki polityczne, ekonomiczne, technologiczne, demograficzne, kulturowe i in.). Ocena ta jest dodatkowo komplikowana przesunięciami czasowymi, które powodują, że pozytywne skutki np. odkryć naukowych czy poprawy jakości kształcenia mogą pojawić się w dłuższym horyzoncie czasowym.

4. Efektywność

Efektywność (*efficiency*) jest koncepcją mającą wiele konotacji, ale większość z nich nawiązuje do zasad alokacji zasobów i produkcji. Efektywność w najprostszym rozumieniu odnosi się do wielkości produkcji i jakości dóbr, które są uzyskiwane z określonej ilości zasobów. W badaniach dotyczących efektywności szkolnictwa wyższego można spotkać alternatywne i zarazem powiązane za sobą ujęcia efektywności: techniczną, alokacyjną (cenową) oraz ekonomiczną [Worthington 2001; Salerno 2008]. Efektywność techniczna jest miarą pokazującą, w jaki sposób organizacja dokonuje alokacji posiadanych zasobów wytwórczych między różne alternatywne produkty. Uwzględniane są tutaj relacje występujące między fizycznym strumieniem wejścia do procesów zachodzących w uczelni a fizycznym strumieniem wyjścia, stąd to podejście nawiązuje do neoklasycznej koncepcji funkcji produkcji. Efektywna technicznie alokacja oznacza wytwarzanie możliwej dużej produkcji z danego nakładu czynników wytwórczych. Efektywność alokacyjna (cenowa) bierze pod uwagę to, w jakim stopniu instytucja używa właściwej kombinacji zasobów wytwórczych ze względu na koszty, jakie musi ponieść, lub ceny, jakie za te zasoby musi zapłacić. Trzeci rodzaj efektywności, zwany efektywnością ekonomiczną, uwzględnia łącznie efektywność techniczną i alokacyjną. Oznacza to wybór takiej kombinacji nakładów i efektów, które są efektywne technicznie, ale zarazem minimalizują poniesione przez organizacje koszty.

W badaniach empirycznych dotyczących problematyki efektywności uczelni najczęściej wykorzystywanym podejściem jest koncepcja efektywności technicznej,

która koncentruje się na relacjach zachodzących między wynikami a nakładami wykorzystywanymi do ich uzyskania [Sarricco 2010, s. 149; Wolszczak-Derlacz 2013, s. 7]. Ocena efektywności technicznej wymaga identyfikacji i pomiaru strumieni wejścia do i wyjścia z procesów zachodzących w uniwersytetach. Nie ma jednego uniwersalnego zestawu mierników, które byłyby powszechnie wykorzystywane w takich analizach. Nakłady ponoszone przez uczelnie obejmują ludzkie, finansowe i rzeczowe zasoby wytwórcze: liczbę pracowników naukowo-dydaktycznych, koszty operacyjne, w tym przede wszystkim koszty osobowe, lub majątek. Najczęściej wykorzystywanym miernikiem wyników procesów kształcenia jest liczba absolwentów uczelni. W przypadku działalności naukowej wyniki są mierzone za pomocą wskaźników bibliometrycznych: liczby i jakości publikacji naukowych lub wskaźników cytowalności. Powszechnie stosowanym wskaźnikiem pokazującym wyniki osiągane w ramach tzw. trzeciej misji uczelni jest liczba patentów lub przychody z transferu wiedzy.

Zastosowanie dwóch perspektyw oceny dokonań uczelni – *effectiveness* oraz *efficiency* – rodzi pytanie o występujące między nimi relacje, o to, w jakim stopniu skuteczność uniwersytetu jest determinowana jego efektywnością. Dyskusyjne wydaje się stwierdzenie, że „wpływ szkolnictwa wyższego na gospodarkę jest tym silniejszy, im efektywność techniczna jest większa" [Wolszczak-Derlacz 2013, s. 28]. Możliwe jest pojawienie się dylematu, który można opisać słowami „czy ważniejsze jest robienie właściwych rzeczy (*effectiveness*), czy też robienie rzeczy w sposób właściwy (*efficiency*)" [Boland, Fowler 2000, s. 427]. Inaczej można to przedstawić w formie pytań: czy efektywność techniczna jest finalnym celem, czy też metodą osiągania efektów, które są wymagane od systemu szkolnictwa wyższego, czy presja na poprawę efektywności nie będzie prowadzić do obniżenia skuteczności [Kenny 2008; s. 13; Sarricco 2010, s. 152]. W tym kontekście można się zgodzić z twierdzeniem, iż względnie łatwe jest stworzenie efektywnej organizacji (uniwersytetu), ale stworzenie organizacji skutecznej może być znacznie trudniejsze [Viljoen 1994, s. 10].

5. Efektywność zasobowa

Na rysunku 1 zostały przedstawione jeszcze dwie dodatkowe perspektywy oceny dokonań uniwersytetów, które są specyficzne, biorąc pod uwagę akademickie środowisko instytucjonalne. Pierwsza z nich może być określona terminem efektywności zasobowej (*performance as resource acquisition*). Koncepcja efektywności zasobowej bazuje na teorii zależności od zasobów (*resource dependency theory*). W tym ujęciu efektywność organizacji może być oceniana poprzez jej zdolność do pozyskiwania ze środowiska, w którym funkcjonuje, kluczowych zasobów [Salancik, Pfeffer 1977]. Zależność od zasobów zewnętrznych warunkuje rozwój i sukces każdej organizacji. Alokacja zasobów będąca skutkiem transakcji zawieranych między jed-

nostkami komercyjnymi odbywa się na zasadach rynkowych. Organizacja, która może zaoferować dostawcom najbardziej konkurencyjne warunki kontraktu (ceny, terminy płatności, długość kontraktu), może liczyć na uprzywilejowaną pozycję i dostęp do ograniczonych zasobów, w tym zasobów kluczowych.

W przypadku uczelni decyzje alokacyjne mogą się dokonywać za pośrednictwem mechanizmu rynkowego (np. zakup usług związanych z utrzymaniem infrastruktury technicznej). Zarazem wiele zasobów jest pozyskiwanych nie na drodze alokacji rynkowej, lecz w formie mniej lub bardziej uznaniowych decyzji związanych z alokacją funduszy publicznych dokonywaną przez państwo będące najważniejszym interesariuszem strategicznym. Sukces uczelni zależy zatem od zdolności do kreowania bardziej przyjaznego środowiska. Wymaga to poprawy pozycji przetargowej w stosunku do innych uczelni ubiegających się o te same fundusze publiczne, ale także wsparcia ze strony innych grup interesariuszy. Intensyfikuje to konkurencję między uczelniami w skali krajowej i międzynarodowej w celu przyciągnięcia zasobów finansowych, najlepszych studentów z kraju i z zagranicy, a także elitarnej kadry akademickiej. Jednym z najważniejszych działań, które mogą zapewnić uczelniom sukces w tej rywalizacji, jest budowa korzystnego wizerunku i reputacji wśród swoich interesariuszy. Są to czynniki różnicujące uczelnie i zapewniające im przewagi konkurencyjne równie skutecznie jak przewagi wynikające z walki konkurencyjnej prowadzonej na zasadach rynkowych. Zostało to podkreślone przez Theusa [1993, s. 278], który pisał, że „jako instytucje pozyskujące zasoby, uniwersytety zależą od pozytywnych postaw społecznych, aby przyciągnąć studentów, wykładowców i zasoby finansowe".

6. Efektywność instytucjonalna

Ostatnia perspektywa oceny dokonań uczelni nawiązuje do neoinstytucjonalnej koncepcji traktującej uniwersytet jako „organizację instytucjonalną". Opiera się to na założeniu, iż ocena działalności takiej organizacji powinna być dokonywana w inny sposób, niż ma to miejsce w przypadku przedsiębiorstw – „organizacji technicznych". Akademickie „metody wytwórcze (technologie)", którymi są procesy kształcenia oraz badania naukowe, jak również „produkt" wytwarzany w takich organizacjach, którym jest wiedza, utrudniają stosowanie do oceny efektywności standardowych metod polegających na porównywaniu rzeczowych lub finansowych strumieni wejścia i wyjścia z procesów w nich zachodzących. Jest to problem, który występuje nie tylko w uniwersytetach, ale generalnie w organizacjach sektora publicznego, które w swojej działalności koncentrują się na zaspokajaniu interesów publicznych. Oznacza to, że ocena takich organizacji powinna być bardziej zorientowana na procesy w nich zachodzące niż pomiar wyników ich działalności.

Alternatywne podejście do oceny efektywności uniwersytetów określane jest pojęciem „racjonalności (efektywności) instytucjonalnej", która oznacza dążenie or-

ganizacji do zachowań, które kierują się uprzednio przyjętymi zasadami, nawykami, normami, zwyczajami [Redmond 2004, s. 179]. Istotą tego podejścia w odniesieniu do oceny dokonań uniwersytetów jest twierdzenie, iż instytucje akademickie muszą implementować „właściwe" programy i struktury. „Uczelnia jest uczelnią, jeżeli dla tych wewnątrz i na zewnątrz organizacji jest postrzegana jako legitymizowana wersja takiej instytucji" [Morphew, Huisman 2002, s. 496]. Wyznacznikiem tak rozumianej efektywności instytucjonalnej jest etos akademicki, będący zbiorem formalnych i nieformalnych wzorców postępowania zakorzenionych w akademickich wartościach kulturowych, regulujących kwestie o fundamentalnym znaczeniu dla funkcjonowania uniwersytetów. Determinuje to instytucjonalną tożsamość uniwersytetu i świadczy o postępowaniu zgodnie z logiką instytucjonalną, będącą drogowskazem dla właściwych zachowań organizacji działających w ramach określonego środowiska instytucjonalnego.

Instytucjonalna perspektywa oceny dokonań uczelni oznacza, że przyjęcie normatywnie definiowanych wzorców zachowań może być dla instytucji akademickiej ważniejsze niż działania, które mają na celu wzrost technicznej efektywności procesów lub jakości dostarczanych przez organizację dóbr. Efektem adaptacji tych „właściwych" zachowań przez wszystkie działające w określonym środowisku instytucjonalnym organizacje jest występowanie zjawiska izomorfizmu instytucjonalnego i wynikającej z tego homogenizacji struktur i procedur działania instytucji akademickich [DiMaggio, Powell 1983].

7. Podsumowanie

Wielowymiarowość i kompleksowość procesów zachodzących w uczelniach wymaga przyjmowania do ich opisu i zrozumienia różnych teoretycznych perspektyw badawczych. Zarazem jednak prowadzi to do wielowymiarowego spojrzenia na problem oceny działalności uniwersytetów, przyjmowania różnych podejść służących do pomiaru ich dokonań. W artykule zostały przedstawione cztery perspektywy, które mogą być użyte do oceny działalności uniwersytetów. Dwie z nich odwołują się do koncepcji powszechnie stosowanych w odniesieniu do jednostek komercyjnych (skuteczność i efektywność), dwie zaś nawiązują do specyfiki charakteryzującej instytucjonalne środowisko akademickie (efektywność zasobowa i efektywność instytucjonalna). Nie przesądzając, która z tych perspektyw jest właściwa, można zgodzić się z konstatacją, iż „nawet jeśli nie potrafimy efektywności (instytucji akademickich) precyzyjnie zmierzyć, to możemy znać drogi do ich podwyższania" [Morawski 1999, s. 136]. W tym kontekście należy stwierdzić, że każda z tych perspektyw może wnieść istotną wartość dodaną w dyskusjach na temat określenia warunków, które powinny spełniać efektywne struktury instytucjonalne odpowiedzialne za zarządzanie uniwersytetami.

Literatura

Alach Z., 2017, *Towards a standard conceptual typology of public sector performance measurement*, Kotuitui: New Zealand Journal of Social Sciences Online, vol. 12(1), s. 56-69.

Altbach P.G., 2004, *The Costs and Benefits of World-Class Universities*, https://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ihe/article/viewFile/7381/6578 (11.03.2019).

Boland T., Fowler A., 2000, *A systems perspective of performance management in public sector organisations*, International Journal of Public Sector Management, vol. 13(5), s. 417-446.

Bradford D.F., Malt R.A., Oates W.E., 1969, *The rising cost of local public services: some evidence and reflections*, National Tax Journal, vol. 22(2), s. 185-202.

DiMaggio P.J., Powell W.W., 1983, *The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields*, American Sociological Review, vol. 48(2), s. 147-160.

Kenny J., 2008, *Efficiency and effectiveness in higher education, Who is accountable for what?*, Australian Universities Review, vol. 50(1), s. 11-19.

Leja K., 2003, *Instytucja akademicka. Strategia, efektywność, jakość*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk.

Liu W.B., Cheng Z.L., Mingers J., Qi L., Meng W., 2010, *The 3E methodology for developing performance indicators for public sector organizations*, Public Money & Management, vol. 30(5), s. 305-312.

Merton R.K., 1973, *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*, University of Chicago Press, Chicago.

Morawski R.Z., 1999, *Kryteria efektywności instytucji akademickich*, [w:] J. Woźniacki (red.), *Model zarządzania publiczną instytucją akademicką*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1999.

Morphew C.C., Huisman J., 2002, *Using institutional theory to reframe research on academic drift*, Higher Education in Europe, vol. 27(4), s. 492-506.

Nowak E. (red.), 2012, *Pomiar i raportowanie dokonań przedsiębiorstwa*, CeDeWu, Warszawa.

Paradeise C., Thoenig J.-C., 2013, *Academic institutions in Search of quality: Local orders and global standards*, Organization Studies, vol. 34(2), s. 189–218.

Redmond W.R., 2004, *On institutional rationality*, Journal of Economic Issues, vol. 38(1), s. 173-188.

Salancik G.R., Pfeffer J., 1977, *Who gets power – and how they hold on to it: a strategic-contingency model of power*, Organization Dynamic, Winter, s. 3-21.

Salerno C.S., 2008, *What we know about the efficiency of higher education institutions: the best evidence*, Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS).

Sarrico C.S., 2010, *On performance in higher education: Towards performance governance*, Tertiary Education and Management, vol. 16(2), s. 145-158.

Theus K.T., 1993, *The academic reputations: the process of formation and decay*, Public Relations Review, vol. 19(3), s. 277-291.

Viljoen J., 1994, *Strategic Management-Planning and implementing successful corporate strategies*, Longman Australia, Melbourne.

Wolszczak-Derlacz J., 2013, *Efektywność naukowa, dydaktyczna i wdrożeniowa publicznych szkół wyższych w Polsce – analiza nieparametryczna*, Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk.

Worthington A., 2001, *An empirical survey of frontier efficiency measurement techniques in education*, Education Economics, vol. 9, s. 245-368.